

Halkla İlişkiler Disiplininin Paradigmatik Tercihleri: Doktora Tezleri Üzerinden Bir Değerlendirme¹

*

**

***

****

 Celil ÜNAL*

Öz

* Arş. Gör. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,
celilunal@sdu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3764-303X

Bu çalışma, “halkla ilişkiler” başlığı ile yazılmış doktora tezleri üzerinden halkla ilişkiler alanındaki paradigmatik tercihleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklemini Türkiye’de “halkla ilişkiler” başlığı altında yazılan 219 doktora tezi oluşturmaktadır. İncelenen tezler, doçentlik alanı, metodoloji, veri toplama yöntemi, yayın yılı ve üniversite kodları açısından ayrıntılı bir şekilde excel tablosuna aktarılmış ve MAXQDA 2022 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, halkla ilişkiler başlığıyla yazılan doktora tezlerinin çoğunlukla halkla ilişkiler (n=71) alanında yazıldığı, en fazla üretimin 2021 yılında (n=18) gerçekleştiği, metodolojik olarak nitel yöntemin (N=129) daha sık tercih edildiği ve veri toplama yöntemi olarak da anket tekniğinin (n=86) daha yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür. Halkla İlişkiler başlığı altında en fazla doktora tezi üretilen üniversite ise Marmara Üniversitesi’dir (n=49). Elde edilen bulgular, halkla ilişkiler konulu doktora tezlerinin genellikle hermeneutik (yorumlayıcı) paradigmayı tercih ettiğini göstermektedir. Bu çalışma, sadece “Halkla İlişkiler” başlığı altında yazılmış Türkiye’deki doktora tezlerine odaklandığı için sınırlı bir perspektife sahiptir. Ancak halkla ilişkiler disiplininin bilimsel tercihlerini anlamak açısından önemli bir girişim olarak düşünülmektedir; çünkü bir disiplinin paradigmatik tercihleri, o disiplinin epistemolojik zeminini büyük ölçüde ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halkla İlişkiler, Paradigma, Metodoloji, Veri Toplama Tekniği

Gönderilme/ Received

11.08.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

13.09.2023

Yayın Tarihi/Published

02.10.2023

¹ Bu çalışmanın ön araştırması “2. Uluslararası Trakya Bilimsel Araştırmalar Kongresi” kapsamında özet bildiri olarak sunulmuştur.

The preliminary research of this study was presented as an abstract paper in the “2nd International Thracian Scientific Research Congress”.

* Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

** Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.

*** Çalışma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

The study was conducted by a single author.

**** Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Ünal, C. (2023). Halkla İlişkiler Disiplininin Paradigmatik Tercihleri: Doktora Tezleri Üzerinden Bir Değerlendirme. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 264-279. doi:10.59534/jcss.1341667

Paradigmatic Preferences of Public Relations Discipline: An Evaluation on Phd Thesis

 Celil ÜNAL*

* Res. Asst. Ph.D., Süleyman Demirel University, Faculty of Communication, Department of Public Relations and Publicity, celilunal@sdu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3764-303X

Gönderilme/ Received

11.08.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

13.09.2023

Yayın Tarihi/Published

02.10.2023

Abstract

This study aims to reveal the paradigmatic preferences in the field of public relations through PhD theses written under the title of "public relations." The sample of the research consists of 219 PhD theses written under the title of "public relations" in Turkey. The examined theses were transferred to an Excel spreadsheet in detail with respect to the field of expertise, methodology, data collection method, publication year, and university codes, and they were analyzed using the MAXQDA 2022 package program. Findings show PhD theses written under the title of public relations were mostly in the field of public relations (n=71), with the highest production occurring in the year 2021 (n=18). Methodologically, qualitative methods (N=129) were more frequently preferred, and the survey technique (n=86) was more commonly used as a data collection method. The university that produced the most PhD theses under the title of Public Relations is Marmara University (n=49). The findings indicate that PhD theses on public relations generally prefer the hermeneutic (interpretive) paradigm. This study has a limited perspective as it focuses solely on PhD theses in Turkey under the title of "Public Relations." However, it is considered an important endeavor in understanding the scientific preferences of the public relations discipline because the paradigmatic preferences of a discipline largely determine its epistemological foundation.

Keywords: Public Relations, Paradigm, Methodology, Data Collection Technique

Giriş

Bilim (science); gerçekler (facts) üzerine kurulu (Davies, 1968, s. 8), gözlem ve deney gibi bazı özel yöntemlere (Anthony, 1948) göre işleyen, operasyonel bir faaliyet olarak ifade edilmektedir (Chalmers, 2013, s. xxi). Bilim sayesinde insan varlığı, yaşam dünyasındaki (life world) gerçeklikleri keşfedebilmekte ve içerisinde bulunduğu dünyada neler olup bittiğini anlayabilmektedir. Böylelikle insanoğlu, hayatına ilişkin birçok konuda denetim sahibi olabilmektedir. Bunun yanında bilim, inovatif boyutuyla bazı teknolojik gelişmelerin gerçekleşmesine olanak tanıyarak, insan varlığının yaşamını kolaylaştırmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında bilimin hem insan varlığının içerisinde bulunduğu çevreyle uyumlu hale gelmesine hem de çevresini kendisine göre uyarlamasına vesile olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle bilim, insan varlığının teleolojik var oluşunu (bknz. Anık, 2016) kolaylaştırmakta, amaçlarına ulaşabilmesi için bir tür medyatik mekanizma (bknz. Ünal, 2022) işlevi görmektedir.

Ancak insanın yaşamını kolaylaştıracak ve onun teleolojik var oluşuna katkı sağlayacak bilimsel bilginin elde edilmesi kolay değildir. Çünkü bilimsel bilgiyi elde edebilmek için farklı kaynak ve kanallardan elde edilecek verilerin işlenmesi gerekmektedir (Chalmers, 2013, s. 1). Bunu gerçekleştirmek ise emek ve zaman gerektirmektedir. Ayrıca elde edilmek istenen bilimsel bilgiye ilişkin verileri en iyi biçimde sondajlayabilecek veri toplama tekniğine ve verileri en iyi şekilde işleyebilecek metodolojiye hakimiyet de oldukça önemli görülmektedir. Metodolojik yöntem ve veri toplama teknikleri yerinde ve doğru kullanıldığında, elde edilmek istenen bilimsel bilgiye erişim kolaylaşacak, bu da bilimsel bilginin pragmatist çıktılarını artıracaktır.

Dolayısıyla bilimsel bilgiye erişim öncesi hangi metodolojinin ve veri toplama tekniğinin en uygun olabileceğine dair düşünüş, kritik bir öneme sahiptir. Bu duruma ilişkin çeşitli paradigmlar bulunmakta; akademik çevreler arasında, bilimsel bilgiye erişimde hangi metodoloji ve veri toplama tekniklerinin kullanılması gerektiğine yönelik ciddi tartışmalar yer almaktadır. Bu tartışmaların bir ucunda yorumsamacılar diğer ucunda ise olgucular yer almaktadır.

Yorumsamacılara göre dünya, insan varlığının inisiyatifinden bağımsız olarak var olmaya devam etmektedir; fakat söz konusu sosyal gerçeklik olduğunda ve bilimsel bilgiye sosyal gerçekliklere dayalı veriler üzerinden ulaşılmaya çalışıldığında, insan varlığının yaşam deneyimlerine odaklanması gerekmektedir ki insanın yaşam deneyimlerini niceliğe dönüştürerek verileştirmek, bilimsel bilgiye ulaşmada bilim insanlarını zora sokmaktadır. Çünkü insan varlığı sosyal gerçeklikle olan ilişkisinde, içerisinde bulunduğu duruma göre tepki vermektedir. Böylesi bir durum, insan varlığının tepki ve davranışlarını determinist bir perspektif içerisinde vermeye çalışan nicelleştirmeleri geçersiz hale getirmektedir. Dolayısıyla insan varlığının içerisinde bulunduğu durum ve bağlamı göz önünde bulunduran veri toplama ve işleme tekniklerinin kullanılması gerekmektedir. Bu veri toplama teknikleri ise nicelikten ziyade niteliğe odaklanmakta, insanın o an içerisinde bulunduğu durumu analiz etmeye çalışmaktadır. Aksi türlü bir teknik ve analiz kullanımı

anlamaların değişmesine neden olduğu için (Malhotra, 2001; Poloma, 1993) bilimsel bilginin elde edilmesini zorlaştırabilecektir.

Olgulara (pozitivistlere) göre ise bilimsel bilgiye erişmek için gözlem ve deney yoluyla elde edilebilecek gerçekliklerden hareket etmek yeterlidir (Chalmers, 2013) Çünkü evren kendi içerisinde tek düze ve basittir (Yıldırım & Şimşek, 2000). Ayrıca gerçeklik bölümlere ayrılarak analiz edilebilecek bir yapıya sahiptir. Bu da gerçekliğin keşfinde nicelleştirmeleri kolay hale getirmektedir. Nicelleştirmeler sayesinde gerçeklik evrensel bir boyut kazanabilme kapasitesine haiz olmakta; açıklama, tahmin edebilirlik ve kontrol kolaylaşmaktadır (Garrick, 1999). Buradan hareketle pozitivistler için, bilimsel bilgiye erişmek adına, niceliği esas alan analiz ve veri toplama tekniklerini kullanmak oldukça meşru ve yerindedir.

Her iki yaklaşım da göz önünde bulundurulduğunda, yorumsamacı yaklaşım; görüşme, derinlemesine mülakat, yarı yapılandırılmış görüşme, etnografi, netnografi, gözlem, göstergebilimsel analiz vb. nitel veriyi esas alan teknik ve analizlerin kullanımını vaaz ederken; pozitivist yaklaşımı benimseyenler, anket, dolaylı veri incelemesi, deney vb. nicelleştirilebilir teknik ve yöntemlerin bilimsel bilgiye erişmede işlevsel olduğunu ileri sürmektedirler.

Kendi içerisinde tutarlı izahlarda bulunan yorumsamacı ve pozitivist paradigmlar, belli bir disiplinin bilimsel anlamdaki gelişiminde önemli bir role sahiptirler. Özellikle disiplinin karakteristiğine bağlı olarak, bilimsel bilgiye erişimde tercih edilen paradigmanın ağırlığı değişebilmektedir. Sözelimi doğa bilimleri çatısının altında bulunan disiplinler daha çok nicelleştirmeye odaklı pozitivist paradigmayı esas alırken, insan varlığını bizzat araştırma nesnesi olarak konumlandırılan sosyal bilimlerde yorumsamacı paradigmanın etkilerini görmek mümkündür. Fakat ne pozitivist paradigmanın ne de yorumsamacı paradigmanın tek başına hakimiyet kurabildiğini iddia etmek mümkün değildir. Her iki paradigma da disiplinlerdeki eğilimlere bağlı olarak zaman zaman birbirini ikame edebilmektedir (Anık, 2016).

Bu çalışma da halkla ilişkiler disiplini içerisindeki paradigmatik tercih ve kaymaları ortaya koyamaya odaklanmakta, paradigmlar arasındaki hakimiyet boyutunu ve zamana bağlı paradigmlar arası ikamelerin gerçekleşip gerçekleşmediğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Açıklayıcı (descriptive) bir nitelik taşıyan bu çalışmada, 1992 ve 2023 yılları arasında halkla ilişkiler başlığıyla yazılmış doktora tezleri (n=219) örneklem olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda doktora tezlerinde kullanılan veri toplama teknikleri, analiz yöntemleri, tezlerin hangi üniversitede, zamanda ve alanda yazıldığı niceliksel içerik analiz yöntemi kullanılarak MAXQDA 2022 paket programında kodlanmıştır. Çalışmanın temel amacı halkla ilişkiler disiplininin bilimsel karakteristiğini ilgili analizler doğrultusunda ortaya koymaktır. Daha önceden halkla ilişkiler tezleri üzerine gerçekleştirilen birçok çalışma olmasına rağmen bu çalışma, diğer çalışmalardan farklı olarak halkla ilişkiler disiplininin genel bilimsel karakteristiğine ışık tutmaya çalışmaktadır.

Çalışma kapsamında ilk olarak halkla ilişkiler lisansüstü tezleri üzerine yapılan çalışmalarla ilgili literatür bilgisi verilmekte, ardından araştırmada

elden edilen bulgular serimlenmekte ve elde edilen bulgular geçmiş çalışmalarla mukayese edilerek sonuç bölümünde tartışmaya açılmaktadır.

1. Literatür Taraması

Halkla ilişkilerin ilk modern uygulamaları 19. yüzyılda başlarken, halkla ilişkilerin bilimsel bir disiplin olarak kabul görmesi (Theaker, 2005), 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla halkla ilişkiler disiplininin bilimsel olgunluğa erişimi de geç kalmıştır. Hatta bugün bile halkla ilişkilerin bilimsel olgunluk düzeyi tartışmalıdır. Disipline özgü kuramsal çerçeveler yok denecek kadar az olmakla birlikte, mevcut başvuru alan teorik yaklaşımlar da büyük ölçüde farklı disiplinlerden devşirilmektedir. Aynı durumun halkla ilişkiler disiplini içerisinde ortaya konulan bilimsel çalışmalarda veri toplama teknikleri ve analiz yöntemleri için de geçerli olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple halkla ilişkiler disiplinindeki metodolojik tercihleri ortaya koyan bir çalışma yapılması uygun görülmüş ve bu kapsamda bir disiplinin gelişimini en iyi şekilde ortaya koyduğuna inanılan doktora tezleri ele alınmıştır.

Halkla ilişkiler disiplini içerisindeki tezleri veri kaynağı olarak kabul eden birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar; halkla ilişkiler alanında yazılmış tezlerdeki analiz tekniklerine (Çilingir, 2017), lisansüstü tezlerin halkla ilişkiler alanına katkısına (Solmaz vd., 2018), halkla ilişkiler çatısı altındaki alanların tezlerde nasıl ele alındığına (Akçay, 2023; Becerikli, 2013; Köksoy, 2021), spesifik olarak etik ve halkla ilişkiler arasındaki ilintinin ne ölçüde serimlendiğine (Demirel & Coşar, 2022), tezler yazılırken hangi kaynaklardan yararlandığına (Çetin, Yaşın, & Sönmez, 2016), ülkeler arasında nasıl değişimler olduğuna (Yaşın, Çetin, & Sönmez, 2017), olguların nasıl değerlendirildiğine (Polat, 2020) ya da spesifik konuların halkla ilişkiler alanında ne ölçüde ve nasıl işlendiğini göstermeye (Kaya, 2022) odaklanmaktadır.

Bunun yanında tezleri veri kabul ederek teorik ve metodolojik tercihleri ortaya koymaya odaklanan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan birini gerçekleştiren Serdaroğlu ve Doğan (2022), 1980 ve 1992 yılları arasında halkla ilişkiler ve reklamcılık üzerine yazılan lisansüstü tez çalışmalarını örneklem olarak ele almışlardır. Halkla ilişkiler ve reklamcılık disiplininin Türkiye'deki ilk yıllarında ortaya konulan lisansüstü tezlere ışık tutan çalışmada, incelenen tezlerin derinlikten, metodolojik ve teorik zenginlikten yoksun olduğu ileri sürülmüştür (Serdaroğlu & Doğan, 2022, s. 206).

Benzer şekilde Kavut (2019), iletişim alanında 2013 ve 2018 yılları arasında yazılmış toplam 77 doktora tezini inceleme altına almıştır. İlgili çalışmada iletişim bilimleri altında yer alan bütün alanlardaki tezler incelenmiş; fakat veri toplama tekniği bazlı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Çalışmada en fazla kullanılan veri toplama tekniğinin anket olduğu anlaşılmış; bunun yanında belirlenen yıllardaki doktora tezlerinde araştırma yöntem ve veri toplama tekniği arasında bir ayırım bulunmadığı ileri sürülmüştür (Kavut, 2019, s. 11-12).

Tezlerde tercih edilen metodoloji ve veri toplama tekniklerini ele alan her iki çalışmada da zamansal bir kısıtlamaya gidildiği görülmektedir. Bu zaman kısıtı, yıllara yayılmış değerlendirmeler yapabilmeyi olanaksız hale getirmektedir. Bunun yanında çalışmaların sadece veri toplama tekniğine odaklandığı, incelediği disiplinin bilimsel metodolojik çerçevesini ortaya koymaktan uzak

olduğu görülmektedir. Bu çalışmayla bahsi geçen bu çalışmalardaki eksiklikler göz önünde bulundurularak, bir analiz tarzı belirlenmiş; halkla ilişkiler alanındaki bilimsel tercihler doçentlik alanı, metodolojik yönelim ve veri toplama tekniği üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca hangi üniversitenin hangi paradigmayı benimsediği, zamansal olarak bilimsel tercihlerde ne yönde bir değişim olduğu da çalışma kapsamında ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

2. Araştırma Soruları

AS-1: Halkla ilişkiler başlıklı doktora tezlerinde tercih edilen metodolojiler ve veri toplama teknikleri nelerdir?

AS-2: Halkla ilişkiler başlıklı doktora tezlerinin doçentlik alanlarına göre dağılımı nedir?

AS-3: Halkla ilişkiler başlıklı doktora tezlerinde tercih edilen metodolojilerin yıllara göre dağılımı nedir?

AS-4: Halkla ilişkiler başlıklı doktora tezlerinin üniversite bazlı dağılımı ve üniversitelerdeki paradigmatik yönelimler nedir?

3. Metodoloji

3.1. Amaç ve Yöntem

Çalışmanın amacı halkla ilişkiler disiplinindeki paradigmatik tercihleri, yönelimleri ve eğilimleri ortaya koymaktır. Dolayısıyla veri olarak ilgili disiplinindeki çalışmaların dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda halkla ilişkiler başlıklı doktora tezleri veri seti olarak ele alınmış ve MAXQDA 2022 paket programına aktarılarak kodlanmıştır. Ardından yapılan kodlamalar niceliksel içerik analizinin gereklilikleri doğrultusunda analize tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda; analiz için kullanılacak içerikler belirlenmiş (başlığında halkla ilişkiler ifadesi geçen doktora tezleri), içerik birimleri oluşturulmuş (metodolojik tercih, doçentlik alanları, veri toplama tekniği vb.), kodlama için içerik hazırlanmış (başlığında halkla ilişkiler ifadesi geçen doktora tezleri MAXQDA programına aktarıldı), kategorilere ait numerik kodlamalar yapılmış (tezler tercih edilen metodolojilere, kullanılan veri toplama tekniklerine ve doçentlik ve alt alanlarına göre kodlanmış) ve ortaya çıkan sonuçlar betimlenmiştir (Sallan Gül & Kahya Nizam, 2020, s. 183).

3.2. Evren ve Örneklem

Bir alandaki bilimsel gelişimi görebilmek adına, doktora tezleri oldukça fayda sağlamaktadır. Doktora tezlerinin aynı zamanda birer doküman olması, doktora tezlerini nitel araştırmalarda kullanılmak üzere önemli veri kaynakları haline getirmektedir (Creswell, 2005). Bu gerekçeyle, halkla ilişkiler disiplininin paradigmatik çerçevesini, kullanılan yöntem ve veri toplama teknikleri üzerinden çizmeye çalışan bu çalışmada, 1992 ve 2023 yılları arasında başlığında “halkla ilişkiler” ifadesi bulunan doktora tezleri örneklem olarak ele alınmıştır. Çalışma kapsamında YÖK Ulusal Tez Merkezi ziyaret edilerek halkla ilişkiler başlıklı doktora tezleri aratılmış ve bulunan toplam 219 doktora tezi incelemeye alınarak araştırmaya konu olan başlıklar nezdinde kodlanmıştır. Çalışma incelenen doktora tezleri nezdinde kısıtları bulunan bir çalışma olup, kısıtlı da olsa halkla ilişkilerin bilimsel zeminini görebilmeye imkan tanıdığı ve paradigmatik

tercihlerin belirlenmesi hususunda diğer çalışmalara örnek olması hasebiyle önemli görülmektedir.

Çalışma sadece Halkla İlişkiler başlıklı doktora tezlerini ele alması sebebiyle kısıtlı bir çalışma olup, bu hususta gerçekleştirilecek diğer araştırmalara örnek olması açısından önemli görülmektedir. Çünkü bir disiplinin paradigmatik tercihleri, ilgili disiplinin bilimsel zeminini büyük ölçüde ortaya koyabilme mahiyetine sahiptir.

4. Bulgular

4.1. Doktora Tezlerine Dair Genel Bilgiler

YÖK Tez Merkezi üzerinden gerçekleştirilen aramalar sonrasında halkla ilişkiler başlıklı ilk doktora tezinin 1990 yılında yazıldığı görülmektedir. 1990 yılı sonrasında 1991 yılı hariç diğer bütün yıllarda halkla ilişkiler başlıklı en az iki tez yazıldığı anlaşılmıştır. En çok tez 2021 yılında (n=18) yazılmış olup, 2021 yılı bütün yıllar arasında %8,22'lik bir üretime sahne olmuştur. 2000 öncesi yazılan doktora tezleri (n=30) %13,70; 2000-2010 yılları arasında yazılan tezler (n=62) %28,31; 2010-2019 yılları arasında yazılan doktora tezleri (n=75) %34,25; 2020 ve sonrasında yazılan doktora tezleri (n=52) ise %23,74 orana sahiptir.

Tablo-1: Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

YIL	n	%	YIL	n	%
2023	4	1,83	2006	8	3,65
2022	14	6,39	2005	8	3,65
2021	18	8,22	2004	6	2,74
2020	16	7,31	2003	7	3,20
2019	5	2,28	2002	3	1,37
2018	13	5,94	2001	6	2,74
2017	6	2,74	2000	4	1,83
2016	5	2,28	1999	4	1,83
2015	13	5,94	1998	4	1,83
2014	7	3,20	1997	3	1,37
2013	8	3,65	1996	6	2,74
2012	7	3,20	1995	2	0,91
2011	7	3,20	1994	4	1,83
2010	4	1,83	1993	4	1,83
2009	3	1,37	1992	2	0,91
2008	10	4,57	1990	1	0,46
2007	7	3,20	TOPLAM	219	100,00

Halkla ilişkiler başlıklı tezlerin on yıllık süreler içerisinde doğrusal bir artış sergilediği görülmektedir. Henüz 2023 yılı içerisinde olmamıza rağmen 2020 ve sonrasındaki halkla ilişkiler başlıklı doktora tezleri (n=52) bir önceki on yıllık dönemin ilk 4 yılına (n=20) göre iki buçuk kattan (%260) fazla artış göstermiştir.

4.2. Tercih Edilen Metodolojiler ve Veri Toplama Teknikleri

İncelenen tezlerde en fazla tercih edilen metodoloji %58,91'lik bir oranla nitel yöntemdir (kümülatif n=129). İncelenen tezlerden 3'ünden başlık hariç hiçbir

biçimde bilgi edinilemediği için ilgili tezlerin hangi metodoloji ve veri toplama tekniğini kullandığı tespit edilememiştir. Tezlerde kullanılan karma ve nicel yöntemlerin oranı ise kümülatif olarak %39,73'tür.

Tablo-2: Tezlerde Tercih Edilen Metodolojiler

METODOLOJİ	n	%
Nitel	125	57,08
Nicel	75	34,25
Karma	12	5,48
Nitel Karma	4	1,83
Belirtilmemiş	3	1,37
Kayıp	0	0,00
Toplam (geçerli)	219	100,00
TOPLAM	219	100,00

Tezlerde en fazla kullanılan veri toplama tekniğinin anket (n=86) olduğu bulgulanmıştır. Anketin ardından sırasıyla; örnek olay incelemesi-literatür taraması (n=46), içerik analizi (n=34), kavramsal tartışma (n=16), yarı yapılandırılmış (n=11) ve derinlemesine mülakat (n=11) ve görüşme-röportaj (n=10) gelmektedir.

Tablo-3: Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Teknikleri

Veri Toplama Tekniği	Frekans	Yüzde
Anket	86	36,60%
Delphi Tekniği	2	0,85%
Deneysel Araştırma	1	0,43%
Derinlemesine Mülakat	11	4,68%
Dolaylı Veri Analizi	6	2,55%
Görüşme - Röportaj	10	4,26%
Göstergebilimsel Analiz	1	0,43%
Karşılaştırmalı Analiz	2	0,85%
Kavramsal Tartışma	16	6,81%
Belirtilmemiş	3	1,28%
Odak Grup Görüşmesi	3	1,28%
Yarı Yapılandırılmış Mülakat	11	4,68%
Gözlem	3	1,28%
Örnek Olay İncelemesi - Literatür Taraması	46	19,57%
İçerik Analizi	34	14,47%
Toplam (geçerli)	235	100,00
Kayıp	0	0,00
TOPLAM	235	100,00

Dolaylı veri analizi (n=6), odak grup görüşmesi (n=3), gözlem (n=3), karşılaştırmalı analiz (n=2), delphi tekniği (n=2), deneysel araştırma (n=1) ve göstergebilimsel analiz (n=1) ise oldukça sınırlı kullanılan veri toplama teknikleri olarak göze çarpmaktadır. Karma yöntemlerde birden fazla veri toplama tekniği

kullanıldığı için veri toplama tekniklerinin kümülatif değeri incelenen tezlerin kümülatif değerinden yüksek çıkmaktadır.

4.3. Tezlerin Doçentlik Alanlarına Göre Dağılımı

Tezler en fazla halkla ilişkiler (n=73) doçentlik alanı içerisinde yazılmıştır. Bu alanda yazılan tezler incelenen tezlerin tam olarak %33,33'ünü oluşturmaktadır. Ardından en fazla tez yazılan alanların sırasıyla halkla ilişkiler yöntem ve araçları (n=39), halkla ilişkiler kampanya ve uygulamaları (n=35), kurumsal iletişim (n=29), bütünleşik pazarlama iletişimi (n=17) ve itibar yönetimi (n=14) olduğu anlaşılmıştır.

Tablo-4: Tezlerin Doçentlik Alanları

Doçentlik Alanı	n	%
Halkla İlişkiler	73	33,33
Halkla İlişkiler Kampanya ve Uygulamaları	35	15,99
Kurumsal İletişim	29	13,24
Halkla İlişkiler Yöntem ve Araçları	39	17,81
Bütünleşik Pazarlama İletişimi	17	7,76
İtibar Yönetimi	14	6,39
Kurumsal Sosyal Sorumluluk	8	3,65
Kriz İletişimi	3	1,37
Etkinlik Yönetimi	1	0,46
Kayıp	0	0,00
Toplam (geçerli)	219	100,00
TOPLAM	219	100,00

Kurumsal sosyal sorumluluk (n=8), kriz iletişimi (n=3) ve etkinlik yönetimi (n=1) alanlarında yazılan tezler ise oldukça azdır (kümülatif %5,48). Doçentlik alanları dışında spesifik bir inceleme yapıldığında, tezlerin kamu diplomasisi (n=12), kamusal halkla ilişkiler (n=16), siyasal halkla ilişkiler (n=10) ve sağlık iletişimi (n=1) alanlarında yazıldığı görülmektedir.

Tablo-5: Tezlerin Doçentlik Alanı Dışındaki Alt Alanlara Göre Dağılımı

Alt Alan	n	%
Kamu Diplomasisi - Uluslararası Halkla İlişkiler	12	5,48
Kamusal Halkla İlişkiler	16	7,31
Sağlık İletişimi	1	0,46
Siyasal Halkla İlişkiler	10	4,57
TOPLAM	39	17,81

Bu dört spesifik alanda toplam 39 tez yazılmış olup, ilgili alanların incelenen bütün tezler içerisindeki oranı %17,81'dir. Spesifik alanlar içerisinde kamusal halkla ilişkiler alanı başı çekerken, sağlık iletişimi alanında sadece bir tez yazılmıştır.

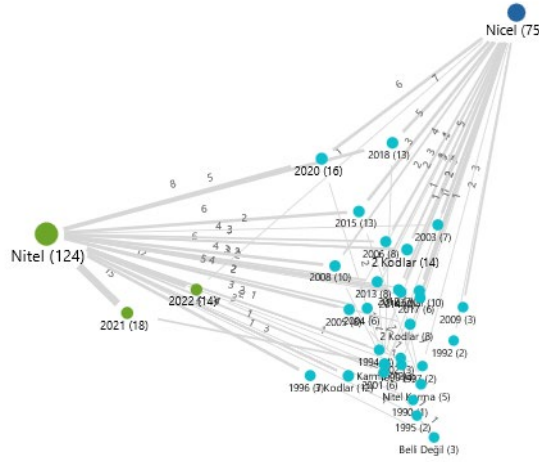
4.4. Metodolojik Tercihlerin Yıllara Göre Değişimi

Metodolojik tercihlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde, nitel yöntemin en çok 2021 (n=15), en az 1992 (n=0) ve 2009 (n=0) yıllarında tercih edildiği anlaşılmaktadır. Nicel yöntem ise en çok 2018 (n=7) yılında tercih edilmiş olup; 1990, 1993, 1995,1996, 1998, 2021 ve 2023 yıllarında nicel yönetime hiç başvurulmamıştır.

Tablo-6: Tezlerde Kullanılan Metodolojilerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Nitel Karma	Belli Değil	Nicel	Karma	Nitel	TOPLAM
2023	0	0	0	0	4	4
2022	1	0	1	0	12	14
2021	0	0	0	3	15	18
2020	0	0	6	2	8	16
2019	0	0	3	0	2	5
2018	0	0	7	1	5	13
2017	0	0	3	1	2	6
2016	0	0	3	0	2	5
2015	2	0	5	0	6	13
2014	1	0	3	0	3	7
2013	0	0	3	1	4	8
2012	0	0	3	1	3	7
2011	0	0	4	0	3	7
2010	0	0	2	0	2	4
2009	0	0	3	0	0	3
2008	0	0	3	1	6	10
2007	0	0	4	0	3	7
2006	0	0	4	0	4	8
2005	1	0	2	0	5	8
2004	0	0	2	0	4	6
2003	0	0	5	0	2	7
2022	0	0	1	0	2	3
2001	0	1	1	1	3	6
2000	0	0	2	0	2	4
1999	0	0	1	1	2	4
1998	0	0	0	0	4	4
1997	0	0	1	0	1	2
1996	0	1	0	0	6	7
1995	0	1	0	0	1	2
1994	0	0	1	0	3	4
1993	0	0	0	0	4	4
1992	0	0	2	0	0	2
1990	0	0	0	0	1	1
TOPLAM	5	3	75	12	124	219

Karma yöntemin tezlerde ilk kez 1999 yılında kullanıldığı, en fazla 2021 yılında tercih edildiği görülmektedir.

Görsel-1: Yıllara Göre Metodolojik Tercih Kod İlişki Haritası

1995, 1996 ve 2001 yıllarında yazılan toplam üç tezin veri eksikliği sebebiyle hangi metodolojiyi kullandığı tespit edilememiştir.

4.5. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı ve Üniversitelerdeki Paradigmatik Yönelimler

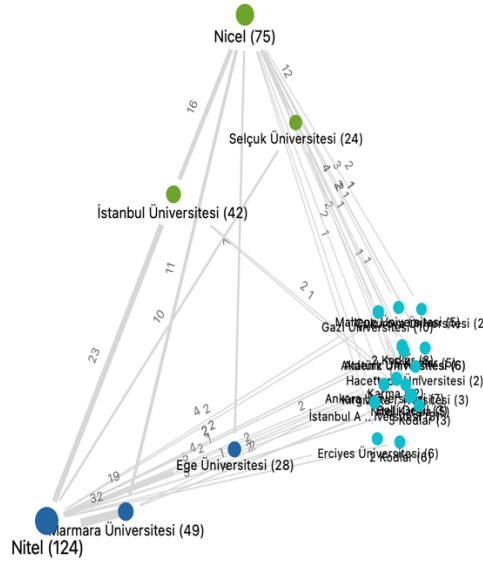
Yapılan analizler sonrasında halkla ilişkiler başlığıyla yazılan en fazla tezin Marmara Üniversitesi'nden (n=49) çıktığı anlaşılmıştır. Ardından İstanbul (n=42) ve Ege Üniversitesi (n=27) gelmektedir. Bu üç üniversitede yazılan doktora tezleri (kümülatif n=118) incelenen tezlerin %53,88'ini oluşturmaktadır.

Tablo-7: Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

ÜNİVERSİTE	n	%
Marmara Üniversitesi	49	22,37
İstanbul Üniversitesi	42	19,18
Ege Üniversitesi	27	12,33
Selçuk Üniversitesi	24	10,96
Gazi Üniversitesi	10	4,57
İstanbul Aydın Üniversitesi	8	3,65
Ankara Üniversitesi	7	3,20
Atatürk Üniversitesi	6	2,74
Erciyes Üniversitesi	6	2,74
Akdeniz Üniversitesi	5	2,28
Anadolu Üniversitesi	5	2,28
Maltepe Üniversitesi	5	2,28
Kocaeli Üniversitesi	4	1,83
Hacı Bayram Veli Üniversitesi	3	1,37
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi	3	1,37
Süleyman Demirel Üniversitesi	3	1,37
Hacettepe Üniversitesi	2	0,91
Çukurova Üniversitesi	2	0,91

Bahçeşehir Üniversitesi	1	0,46
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	0,46
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	1	0,46
Sakarya Üniversitesi	1	0,46
Yeditepe Üniversitesi	1	0,46
İnönü Üniversitesi	1	0,46
İstanbul Bilgi Üniversitesi	1	0,46
İstanbul Ticaret Üniversitesi	1	0,46
Kayıp	0	0,00
Toplam (geçerli)	219	100,00
TOPLAM	219	100,00

Vakıf üniversiteleri arasında en fazla doktora tezinin yazıldığı üniversite İstanbul Aydın Üniversitesi'dir (n=8). Vakıf üniversitelerinde yazılan halkla ilişkiler başlıklı tezler (n=17) incelenen tezlerin içerisinde %7,77'lik bir orana sahiptir.

Görsel-2: Üniversite-Metodoloji Kod İlişki Haritası

Üniversite ve metodoloji kodları arasındaki ilişkiye bakıldığında, Selçuk ve Maltepe üniversiteleri dışında yer alan bütün üniversitelerde, yazılan doktora tezlerinin büyük ölçüde nitel yöntem kullanılarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Selçuk Üniversitesi'nde yazılan doktora tezlerinin %54,54'ü nitel yöntem kullanılarak yazılmıştır. Bunun yanında Marmara Üniversitesi'nde yazılan doktora tezlerinin %69,38'inde nitel yöntem tercih edilmiştir.

Tablo-8: Üniversitelere Göre Metodolojik Tercihler

Üniversite	Nitel	Nitel	Karma	Nitel Karma	Belli Değil	TOPLAM
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	0	1	0	0	0	1
İstanbul Ticaret Üniversitesi	1	0	0	0	0	1
İstanbul Bilgi Üniversitesi	0	1	0	0	0	1

Bahçeşehir Üniversitesi	1	0	0	0	0	1
Sakarya Üniversitesi	1	0	0	0	0	1
Yeditepe Üniversitesi	1	0	0	0	0	1
İnönü Üniversitesi	0	1	0	0	0	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	0	0	0	0	1
Hacettepe Üniversitesi	1	1	0	0	0	2
Çukurova Üniversitesi	2	0	0	0	0	2
Süleyman Demirel Üniversitesi	0	3	0	0	0	3
Hacı Bayram Veli Üniversitesi	0	3	0	0	0	3
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi	1	2	0	0	0	3
Kocaeli Üniversitesi	2	2	0	0	0	4
Anadolu Üniversitesi	2	2	0	0	0	4
Maltepe Üniversitesi	3	2	0	0	0	5
Akdeniz Üniversitesi	2	2	0	1	0	5
Atatürk Üniversitesi	2	2	2	0	0	6
Erciyes Üniversitesi	1	5	0	0	0	6
Ankara Üniversitesi	2	4	1	0	0	7
İstanbul Aydın Üniversitesi	2	5	1	0	0	8
Gazi Üniversitesi	4	4	1	1	0	10
Selçuk Üniversitesi	12	10	1	0	1	24
Ege Üniversitesi	7	19	2	0	0	28
İstanbul Üniversitesi	16	23	2	1	0	42
Marmara Üniversitesi	11	32	2	2	2	49
TOPLAM	75	124	12	5	3	219

Metodolojik tercihlerin nicel ve nitel yöntemler bağlamında en dengeli olduğu üniversiteler Gazi, Akdeniz, Anadolu, Kocaeli ve Hacettepe Üniversiteleridir. Hacı Bayram Veli, Süleyman Demirel, İnönü, Bilgi ve Mustafa Kemal Üniversitelerinde yazılan tezlerde ise hiç nicel yönetime başvurulmadığı görülmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Halkla ilişkiler disiplininin paradigmatik tercihlerini anlamaya odaklanan bu çalışmada, Yök Tez Merkezi üzerinden halkla ilişkiler başlıklı doktora tezleri taranmış ve bulunan tezler (n=219) niceliksel içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. İlgili analizler ışığında halkla ilişkiler disiplininin paradigmatik tercihleri ve disiplinindeki paradigmatik değişimler okunmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında inceleme altına alınan tezler; yıl, üniversite, doçentlik alanı, veri toplama tekniği ve metodoloji kategorileri nezdinde MAXQDA 2022 paket programı kullanılarak kodlanmıştır. Bulgular halkla ilişkiler başlıklı doktora tezlerinin nitel yöntem ağırlıklı (n=129) bir biçimde yazıldığını göstermiştir. Bu durum halkla ilişkiler disiplini içerisinde yorumsamacı paradigmanın hakim olduğu yönünde yorumlanabilir.

Tezlerde kullanılan veri toplama teknikleri üzerine gerçekleştirilen analizler anket tekniğinin (n=86) diğer veri toplama tekniklerine nazaran daha fazla

kullanıldığını göstermiştir. Bu bulgu Kavut'un (2019) iletişim alanı üzerinden gerçekleştirdiği çalışmadaki bulgularla benzerlik göstermektedir. Halkla ilişkilerin de bir iletişim disiplini olduğu göz önünde bulundurulursa, iletişim alanındaki hakim veri toplama tekniğinin halkla ilişkiler alanında da öne çıkması şaşırtıcı değildir.

Üniversitelerin tercih ettikleri paradigmatik güzergaha bakıldığında, Selçuk ve Maltepe Üniversitesi dışında diğer hiçbir üniversitenin pozitivist bir yönelim sergilediğini söylemek mümkün değildir. Bahsi geçen bu iki üniversite halkla ilişkiler disiplininin pozitivist paradigmaya kaymasında oldukça sınırlı bir etkiye sahiptir.

Yıllara göre paradigmatik bir değişimin yaşanıp yaşanmadığı incelendiğinde; yorumsamacı paradigmanın halkla ilişkiler başlığıyla yazılmış tezlerde en başından beri hakim olduğu, yıllara göre bir değişimin yaşanmadığı, sadece 2000-2010 yılları arasında bir dengelenmenin sağlandığı anlaşılmaktadır. Serdaroğlu ve Doğan'ın (2022) halkla ilişkiler alanında yazılan ilk tezlere odaklandığı çalışmasında bulgularına gibi bu çalışmada da inceleme altına alınan tezlerin ilk on yılında (1990-1999) metodolojik ve teorik zenginlikten yoksun olduğu görülmüştür. Bu anlamda 1980 ve 1992 yıllarındaki metodolojik ve teorik kısırlığın sonrasındaki sekiz yılda da devam ettiği anlaşılmaktadır. 2000 yılından itibaren metodolojik ve teorik kısırlığın yavaş yavaş aşılmaya başladığı söylenebilir.

Doçentlik alanları bağlamında gerçekleştirilen kodlama ve analizler, halkla ilişkiler başlıklı tezlerin en çok halkla ilişkiler doçentlik alanıyla (n=73) bağlantılı bir biçimde yazıldığını göstermiştir. Fakat zaman içerisinde doçentlik alanlarının dışına taşan çalışmaların da yapıldığı görülebilmektedir. Özellikle 2000 yılından sonraki çalışmalar, halkla ilişkiler doçentlik alanı dışındaki çalışmaların (n=39) ortaya konulduğu yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu, 2000 sonrasında halkla ilişkilerin hinterlandının genişlemeye başladığı yönünde yorumlamak mümkündür.

Bütün bunlardan hareketle halkla ilişkiler disiplininin hala teorik bir arayış içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü teorilerde yer alan sayıtlardan üretilmiş hipotezleri test eden nicel analiz yöntemleri halkla ilişkiler başlıklı doktora tezlerinde çok fazla kullanılmamaktadır. Bunun yanında örnek olay incelemelerinin doktora tezi gibi inovatif ve pragmatist çıktıları olması gereken yayınlarda oldukça fazla kullanılıyor oluşu, halkla ilişkiler disiplininde yazılan doktora tezlerinin inovatif ve pragmatist çıktıları çok fazla önemsemediğini göstermektedir.

Bu çalışma, benzer diğer çalışmalardan farklı olarak halkla ilişkilerin paradigmatik boyutunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Halkla ilişkiler alanında lisansüstü tezleri inceleyen çalışmalar; halkla ilişkiler alanında yazılmış tezlerdeki analiz tekniklerine (Çilingir, 2017), lisansüstü tezlerin halkla ilişkiler alanına katkısına (Solmaz vd., 2018), halkla ilişkiler çatısı altındaki alanların tezlerde nasıl ele alındığına (Akçay, 2023; Becerikli, 2013; Köksoy, 2021), spesifik olarak etik ve halkla ilişkiler arasındaki ilintinin ne ölçüde serimlendiğine (Demirel & Coşar, 2022), tezler yazılırken hangi kaynaklardan yararlandığına (Çetin, Yaşın, & Sönmez, 2016), ülkeler arasında nasıl değişimler olduğuna

(Yaşın vd., 2017), olguların nasıl değerlendirildiğine (Polat, 2020) ya da spesifik konuların halkla ilişkiler alanında ne ölçüde ve nasıl işlendiğini göstermeye (Kaya, 2022) odaklanmaktadır. Ortaya konulan bu çalışmalar halkla ilişkiler alanındaki bilimsel gelişmeleri göz önüne getirmeye çalışsalar da halkla ilişkilerin bilimsel güzergah ve gelişimini gösterme hususunda sınırlı oldukları düşünülmektedir. Dolayısıyla ilgili bu çalışmayla, halkla ilişkiler alanının bilimsel güzergah ve gelişimi hususundaki sınırlılık aşılmaya çalışılmıştır.

Ancak bu çalışma kapsamında elde edilen bulguları, bütün halkla ilişkiler disiplini için iddia etmek mümkün değildir. Böyle bir iddiada bulunabilmek için, halkla ilişkiler alanında yazılan bütün yayınların inceleme altına alınması gerekmektedir. Bu çalışma yalnızca halkla ilişkiler başlıklı doktora tezlerini ele almaktadır. Halkla ilişkiler başlığı altında yazılmayan; fakat halkla ilişkiler disiplini içerisinde yazılan başka tezlerin var olduğunun da unutulmaması gerekmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, halkla ilişkiler disiplininin paradigmatik tercihleri üzerinde sınırlı bir açıklayıcılığa sahiptir. Bu hususta derinlikli analizler ortaya koymak isteyen çalışmaların halkla ilişkiler disiplini içerisinde yer alan bütün yayınları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Ayrıca farklı kategoriler belirlenerek analizlerin daha zengin hale getirilmesi de mümkündür. Bu çalışma açıklayıcılık açısından sınırlı olmakla birlikte, yeni çalışmalara örnek olması açısından önemli görülmektedir.

Kaynakça

- Akçay, E. (2023). Eleştirel Halkla İlişkilerin Görmezden Geldiği Bir Alan Olarak Sponsorluk: Türkiye’de Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 61, 20–40.
- Anık, C. (2016). Yöntembilimsel Boyutuyla Paradigma. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 6(1), 33–38.
- Anthony, H. D. (1948). Alexander Dallas Bache, Scientist and Educator, 1806–1867. *Nature*, 161(4102), 909–910. Retrieved from <https://doi.org/10.1038/161909a0>
- Becerikli, S. Y. (2013). Türkiye’de Sağlık İletişimi Üzerine Yazılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi: Eleştirel Bir Bakış. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 12(2), 25–36.
- Çetin, M., Yaşın, C., & Sönmez, B. (2016). Türkiye’de Halkla İlişkiler Alanındaki Doktora Tezleri Üzerinden Alanda Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 43, 242–264.
- Chalmers, A. F. (2013). *What is this thing called science?* Hackett Publishing.
- Çilingir, A. (2017). İletişim Alanında İçerik Analizi Yöntemi Kullanılarak Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1), 148–160.
- Creswell, J. W. (2005). *Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (2nd Edition). USA: Pearson Prentice Hall.

- Davies, J. J. (1968). *On the Scientific Method: How Scientists Work*. Harlow: Longmans.
- Demirel, E. S., & Coşar, Ç. (2022). Halkla İlişkiler ve Etik: 1990-2021 Yılları Arasında Yayımlanan Akademik Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Global Media Journal*, 12(24), 248–262.
- Garrick, J. (1999). Doubting the Philosophical Assumptions of Interpretive Research. *Qualitative Studies in Education*, 12(2), 147–156.
- Kavut, S. (2019). İletişim Araştırmalarında Kullanılan Yöntem ve Teknikler Üzerine Bir Değerlendirme. *Intermedia International E-Journal*, 6(10), 1–14.
- Kaya, K. K. (2022). Sponsorluk Uygulamalarının Kurumsal İmaj Açısından Önemi: Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 125–140.
- Köksoy, E. (2021). Türkiye’de Kamu Diplomasisi Akademik Literatürü Üzerine Bir İnceleme: Medya, İletişim ve Halkla İlişkiler Çalışmaları Alanı Olarak Kamu Diplomasisi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 19(38), 631–684.
- Malhotra, N. (2001). Marketing Research in the New Millennium: Emerging Issues and Trends. *Marketing Intelligence and Planning*, 19(4), 216–235.
- Polat, H. (2020). Halkla İlişkiler Alanındaki Doktora Tezlerinde Yeni Medya Olgusu: Nitel Bir Veri Analizi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 289–306. Retrieved from <https://doi.org/10.47525/ulasbid.823915>
- Poloma, M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. İstanbul: Güngören Yayınları.
- Sallan Gül, S., & Kahya Nizam, Ö. (2020). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*. Retrieved from <https://doi.org/10.30794/pausbed.803182>
- Serdaroğlu, N. S., & Doğan, B. Ö. (2022). 1980-1992 Yılları Arası Halkla İlişkiler ve Reklam Lisansüstü Tez Çalışmalarının Teorik ve Metodolojik Açısından İncelenmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 20(39), 191–208.
- Solmaz, B., Ergen, Y., & Alkan, Ö. (2018). Türkiye’de Lisansüstü Halkla İlişkiler Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Doktora Tezlerinin Halkla İlişkiler Alanına Katkısının Niceliksel İçerik Analizi 2008-2017. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 236–248.
- Theaker, A. (2005). *The Handbook of Public Relations*. Routledge.
- Ünal, C. (2022). *Toplumun Medyatik İnşası ve Göç*. Ankara: Nobel Bilimsel Yayınlar.
- Yaşın, C., Çetin, M., & Sönmez, B. (2017). Halkla İlişkiler Alanındaki Doktora Tezleri Üzerinden Türkiye ve Abd’de Bilimsel Bilginin Gelişiminin Analizi. *Selçuk İletişim*, 10(1), 454–480.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.